

FRIEDERIKE ROTHS DRAMA'S EN THEATERESTHETICA ALS TONEEL VAN HET DENKEN

Lisa Hottong, *Die Sprache ist ein Labyrinth von Wegen. Studien zur Dramen- und Theaterästhetik von Friederike Roth*. Tübingen, A. Francke Verlag, 1994, 210 p. (= Mainzer Forschungen zu Drama und Theater, Bd. 11) (ISBN 3-7720-1839-4)

Op de soms moeizame zelflegitimatie van een complexe theaterwetenschap tegenover de vroegere literatuurwetenschap volgde in vele gevallen een haast geïnstitutionaliseerde scheiding tussen beide disciplines. Wellicht lijkt het nu noodzakelijk om vanuit een nieuwe basissituatie de ontstane kloof te dichten in overeenstemming met het intertekstueel gerichte discours van de hedendaagse drama-auteur, de theatermaker en het publiek. Niet een optelsommetje wordt daarbij gewenst, wel de interdisciplinaire en multimediale benadering door een veelzijdig georiënteerde en open ingestelde kunstwetenschap. Hoe zulke noden in de praktijk gelenigd kunnen worden, toont Lisa Hottong aan in haar studie (oorspronkelijk een doctorale dissertatie) over de drama- en theateresthetica van (de in ons taalgebied verwaarloosde Duitstalige) Friederike Roth. Hoewel het ogenschijnlijk om een monografie gaat, is Hottongs werk zo degelijk en overtuigend geconcipieerd, dat meteen de essentie van een hedendaagse laat- resp. postmoderne esthetica gevat wordt. Daarbij stelt de auteur heel wat andere studies in de schaduw.

Tot de uitgangspunten behoort de vaststelling dat de meeste theaterrecensenten bij de premières van Roths stukken opgescheept zitten met dramatische normvoorstellingen die in krasse wanverhouding staan tot de gerealiseerde theateresthetica. In het openbare discours ontbreken duidelijk de inzichten en de ingesteldheid om essentiële vernieuwingstendensen te vatten. Hottong plaatst tegenover deze lacunes de esthetische creatie van mogelijke artificiële werelden: in de intertekstualiteit en als metatheater vertonen ze een uitgesproken subversieve geladenheid. De theatersituatie verschijnt als een open intertekstuele confrontatie tussen de "teksten van het stuk", de "teksten van de regisseur" en de "teksten van de toeschouwers". In navolging van Julia Kristeva's intertekstualiteitsopvattingen wordt afstand gedaan van de vooropstelling dat het kunstwerk een door de producent(en) geïntendeerde uitspraak wil representeren. Veel meer ontstaat een structureel vlechtwerk van polyfone "teksten" die zich in een haast oeverloze pluraliteit realiseren (Roland Barthes' "chambre d'échos").

Zulke breuk met vroegere functieschema's voor esthetische systemen beklemtoont de specifieke actualiteit en vernieuwing van een theater dat in zijn mediale tegenwoordigheid ("Gegenwärtigkeit") een subversieve werking uitoefent tegen-

over de alaanwezige narcotisering (“Neuafterpostmodernismus”) door de massamedia. Voorwaarde is een consequent verzaken aan de mimetische nabootsingsfunctie.

Hottongs verkennende inleiding over de niet-dramatische teksten van Roth analyseert met verwijzingen naar Michel Foucault hoe betekenisruimten bij de lezer worden vrijgemaakt. Roths taalopvattingen worden in hun evolutie getoetst aan de discursieve taalopvattingen van de (laat-)modern: dit leidt naar een bondige maar uitstekende karakteristiek van de late Wittgenstein (aan wie de titel van de studie ontleend is) als leverancier voor een postmoderne begripsvorming. Vanuit het taalspel waar relatieve betekenis ontstaat door een situationeel taalgebruik ontplooit zich een open kunstwerk, dat geconfronteerd wordt met de “esthetische realiteit” van Jean Baudrillard. Nochtans wordt Baudrillards besluit over het einde van de kunst afgewezen. Veeleer winnen de principes van de postmoderne gevoeligheid en de mogelijkheden van het esthetisch denken, zoals ze door Wolfgang Iser ontwikkeld werden, aan richtinggevende betekenis voor Hottongs studie. Daarbij speelt het overigens nauwelijks een rol dat de beide (uiterlijk tegengestelde) concepten van Baudrillard en Iser volgens recensent binnen de paradoxaliteit van de modernen een zelfde positie verwoorden. Het analysemodel wordt tenslotte verfijnd door Bachtins dialogiciteit en - van doorslaggevende betekenis - Kristeva’s intertekstualiteitsopvattingen.

Hoewel Hottong zich niet confronteert met de bekende studies van Keir Elam, Patrice Pavis, Manfred Pfister, Alessandro Serpieri of Anne Übersfeld behoort het tot de methodologische gevolgen van haar analysemodel dat al deze werken in hun bruikbaarheid om de essentie van een postmodern getinte theateresthetica te beschrijven in hoge mate buiten spel worden gezet. Roths evolutie van *Klavierspiele* (1980) over *Ritt auf die Wartburg* (1981), *Krötenbrunnen* (1984), *Die einzige Geschichte* (1983 resp. 1985), *Das Ganze ein Stück* (1986) tot *Erben und Sterben* (1992) wordt daarentegen zinvol vastgelegd in het hier aangeboden subtiele apparaat, dat de noodzakelijkheid van nieuwe benaderingen illustreert. Vooral de gedetailleerde analyse van *Das Ganze ein Stück* bewijst de doeltreffendheid van nieuwe functionele begrippen zoals een theater van de overgangen en grensoverschrijdingen (“Theater der Übergängigkeit”) dat leeft uit het open procédé van de “dramaturgische scharnieren” - niet alleen in tekst en encenering, maar evenzeer naar de toeschouwers toe in hun intertekstueel gerichte receptiehouding. Deze “markers” worden op hun toneelmatigheid onderzocht: taal, requisieten, muzikaliteit en choreografie, ruimtelijkheid, theatraliteit van de figuren, lichamelijkheid. Het subversieve aspect neemt steeds toe naarmate de theatrale middelen bevrijd worden van de dwang tot mimetisch-inhoudelijke representatie.

Op basis van deze inzichten legt Hottong het onderscheid van de postmodernen tot de modernen vast als het bewustzijn van de fictionalisering en artificialiteit van de dagelijks voorgeschotelde werkelijkheid. Vanuit zulk bewustzijn verschijnt de hedendaagse vernieuwende theateresthetica als esthetisch-polyfoon gerichte omhulling van dit artificieel karakter, waarbij het traditionele rollenspel door een open samenspel van stemmen en polyvalente discoursdragers vervangen wordt.

Een uitvoerige bibliografie (17 blz.) besluit deze merkwaardige studie die een vernieuwende basis weet te leggen voor de hedendaagse toneelmatige interactie tussen tekst, encenering en actieve receptie: een multimediaal transpositieproces als theater van het denken.

Luc LAMBERECHTS